

nebevî (Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa [Eyüp], nr. 72; Şehid Ali Paşa, nr. 818) adıyla şerh yazmışlardır. 2. *el-Hâvî'l-Kud-sî*. Kudüs'te yazıldığı için "Kudsi" sıfatıyla anılan eser fıkha dair olup üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde akaid ve kelâm, ikinci bölümde fıkıh usulüyle ilgili bazı bilgiler verilmektedir. Çok kısa olan bu iki bölümden sonra fikhî konuların ele alındığı üçüncü bölüm genel fıkıh kitaplarının planına göre düzenlenmiştir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde çeşitli yazma nüshaları mevcuttur (Esad Efendi, nr. 660; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 424, 425; Şehid Ali Paşa, nr. 1017; Yenicami, nr. 408). 3. *'Akâ'idü'l-Gaznevî*. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-ekberî* ile Ebû Ca'fer et-Tahâvî ve Ebû Hafs en-Nesefî'nin akaid risâlelerinin yer aldığı bir mecmua içinde bulunmaktadır (Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2028/3). 4. *Ehâ-dîşü'l-aḥkâm*. 5. *el-Müntekâ min Ravzâti'l-mütakellimîn*. Kaynaklarda adı geçmekle birlikte günümüze ulaşmış olmadığı bilinmeyen *Ravzâti'l-mütakellimîn fi uşûli'd-dîn* adlı bir diğer eserinin muhtasarı olup kelâm ile ilgilidir (bunların yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, I, 470; Suppl., I, 649). Kaynaklarda ayrıca mukayeseli hukuka dair *er-Ravza fi'ḥtilâfi'l-'ulemâ'* ve usul-i fıkha dair *Kitâb fi uşûli'l-fıkh* adlı iki eserinden söz edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kureşî, *el-Cevâhîrü'l-muḍḍiyye*, I, 315-316, 355; III, 409; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 10; Taşkoprîzâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 284-285; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, II, 89-90, 130-131; *Keşfü'z-zunûn*, I, 627, 932; II, 1802-1803, 1838; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 40, 43; *İzâhu'l-meknûn*, II, 570; Brockelmann, GAL, I, 470; Suppl., I, 649; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 209; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 156; a.m.f., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 102; Ahmet Özel, *Haneftî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 58.

AHMET AKGÜNDÜZ

GAZNEVÎ, Ömer b. İshak

(عمر بن إسحاق الغزنوي)

Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. İshâk b. Ahmed el-Gaznevî eş-Şiblî (ö. 773/1372)

Hanevî fakihî.

Doğum yeri tam olarak bilinmemekle birlikte büyük bir ihtimalle 704 (1304) yılında Gazne'de dünyaya geldi. es-Sirâcû'l-Hindî lakabıyla tanınmıştır. Kâriül-

hidâye lakabıyla meşhur olan Ebû Hafs Sirâceddin Ömer b. Ali ile karıştırılmaktadır. İlk tahsilini memleketinde ve Türkistan bölgesinde yaptı. Vecihüddin ed-Dihlevî, Şemseddin el-Hatîb ed-Düli, Sirâceddin es-Sekafî ve Rükneddin el-Bedâünî gibi âlimlerden fıkıh dersleri aldı. Daha sonra hac için gittiği Mekke'de bir müddet kalarak Şeyh Hızır'dan, Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin *'Avârifü'l-ma'ârif*'inin esas alındığı tasavvufî bir eğitim gördü. 740 (1339) yılından önce gittiği Kahire'de de Alâeddin İbnü't-Türkmânî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî ve Ahmed b. Mansûr el-Cevherî gibi âlimlerden istifade etti.

Üstün zekâsı, akıcı üslûbu ve eserleriyle devlet adamlarının da dikkatini çeken Gaznevî, Mısır kâdilkudâtı Cemâleddin et-Türkmânî'ye nâib tayin edildi. Daha sonra Yılboğa'nın aracılığıyla Mısır kazaskerliğine, Şâban 769'da da (Nisan 1368) Cemâleddin et-Türkmânî'nin ölümüyle boşalan Hanevî kâdilkudâtlığına getirildi. Ömrünün sonuna kadar bu görevi sürdüren Gaznevî, bir yandan da Zeynüddin el-Bistâmî'nin ölümü üzerine İbn Tolun Camii'nde tefsir dersleri verdi. 7 Receb 773 (14 Ocak 1372) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Gurretü'l-münife fi tahkiki ba'zî mesâ'ili'l-İmâm Ebî Hanîfe* (Kahire 1370/1950; Beyrut 1986). Hanevî mezhebinin tercih edişinin sebeplerini açıkladığı bu eserde, Fahreddin er-Râzî'nin Hanevîler'i tenkit ettiği *el-Burhânü'l-Bahâ'iyye* adlı farask eserini de Arapça'ya çevirerek tenkit etmiştir. 2. *Şerhu'l-'Akîdeti't-Taḥâviyye* (Kazan 1311). 3. *et-Tevşîh*. Burhâneddin el-Merginânî'nin *el-Hidâye*'sinin şerhi olup celal metoduyla hazırlanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kadizâde Mehmed Efendi, nr. 208) *Bahrü'r-rivâye* ve *'d-dirâye fi tevşîhi'l-Hidâye* adıyla kayıtlı olan yazmanın bu eser olması muhtemeldir. 4. *Fetâvâ*. Fetvalarını derlediği bu kitap, Kâriülhidâye'nin *el-Fetâvâ's-Sirâciyye* (*Fetâvâ Kâri'ilhidâye*) adlı eserine karıştırılmaktadır. 5. *Zübdetü'l-aḥkâm fi'ḥtilâfi'l-mezâhibi'l-'emmeti'l-erba'ati'l-a'lâm*. Mezhepler arası mukayeseli hukuka dair bir eserdir. İbrâhim Ahmed b. Süleyman el-Ömer, İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi'nde bu eseri yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamıştır (1403/1983). 6. *Şerhu'l-Muḡnî*. Habbâzî'nin fıkıh usulüne dair *el-Muḡnî* adlı eserinin şerhidir. Mekke

Ümmülkurâ Üniversitesi'nde I. cildi Sâteryâ Efendi Zeyn (1406/1986), II. cildi Muhammed Ahmed Kûlî (1407/1987) tarafından doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır. 7. *Kâşifü me'âni'l-Bedi'*. Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin usul-i fıkha dair *Bedi'u'n-nizâm* adlı eserinin dört ciltlik bir şerhidir. 8. *Levâ'ihu'l-envâr fi'r-red 'alâ men enkere 'ale'l-'ârifîn le'tâ'ife'l-esrâr*. Evliyanın kerâmetlerini ispat için kaleme alınmış bir eserdir. 9. *Muḥtaşarü't-Telḥîs*. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'u'l-kebir*'ine Muhammed b. Abbâd el-Hilâtî'nin yazdığı *et-Telḥîs*'e Ali b. Balabân el-Fârisî'nin hazırladığı şerhin muhtasarıdır (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, I, 178, 181-182; II, 96; Suppl., I, 657, 658; II, 89).

Gaznevî'nin kaynaklarda şu eserleri de zikredilmektedir: *Şerhu'z-Ziyâdât* (Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *ez-Ziyâdât* adlı fûrû-ı fıkıh eserinin şerhi olup tamamlanmamıştır); *eş-Şâmil* (fıkıhla ilgili bir eserdir); *el-Levâmi' fi şerhi Cem'i'l-cevâmi'* (İbnü's-Sübki'nin fıkıh usulüne dair *Cem'u'l-cevâmi'* adlı eserinin şerhi olup tamamlanmamıştır); *'iddetü'n-nâsik fi'l-menâsik* (Hac menâsikiyle ilgilidir); *Şerhu Ta'ıyyeti İbni'l-Fânz* (İbnü'l-Fânz'ın tasavvufu ilgili *et-Ta'ıyye*

Ömer b. İshak el-Gaznevî'nin *Şerhu'l-Muḡnî* adlı eserinin ilk sayfasi (Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 1381)

tü's-şuğrâ'sının şerhidir); *Şerhu'l-Me-nâr* (Ebü'l-Berekât en-Neseî'nin fikh usulüne dair *Meñârü'l-enuâr*'ının şerhidir); *Şerhu'l-Muhtâr* (Abdullah b. Mahmüd el-Mevsilî'nin *el-Muhtâr li'l-fetvâ* adlı eserinin şerhidir).

BİBLİYOGRAFYA :

Ömer b. İshak el-Gaznevî, *el-Ğurretü'l-mü-nife* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1370/1950, nâşirin girişi, s. 10-11; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, III, 154-155; a.mlf., *İnbâ'ü'l-ğumr*, I, 29-31; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 120-121; İbn Kutluboğa, *Tâcüt-terâcim*, s. 48-49; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 470-471; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 189-190; *Keşfü'z-zunân*, I, 236, 448, 570; II, 950, 962, 1025, 1130, 1143, 1198, 1227, 1569, 1749, 2034-2035; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 228-229; Şevkânî, *el-Bedrü't-ṭâli'*, I, 505; Leknevî, *el-Fevâ'îdü'l-behiyye*, s. 148-149; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu'l-ḥavâtir*, II, 92-93; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1233, 1379; *İzâhu'l-meknân*, II, 96, 416, 595; Brockelmann, *GAL*, I, 178, 181-182; II, 96; *Suppl.*, I, 657, 658; II, 89; Zirikî, *el-A'îlâm*, V, 199; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VII, 276-277; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 102; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1454; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 392; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-'Arabîyye*, I, 106, 110, 116-117; II, 306, 356, 422; Ahmet Özel, *Hanefî Fikhî Âlimleri*, Ankara 1990, s. 82-83; Joseph Schacht, "Şibli", *İA*, XI, 517.

AHMET ARGÜNDÜZ

GAZVE

(الغزوة)

Hız. Peygamber'in bizzat sevk ve idare ettiği savaşlar hakkında kullanılan terim.

Arapça'da *gazv* masdarı "istemek, arzu etmek, kastetmek, niyetlenmek" gibi mânaların yanı sıra "düşmanla savaşmak" anlamında da kullanılır. Bu kökten türemiş bir isim olan *gazve* ise (çoğulu *gazavât*) "akın, saldırı, din uğruna yapılan savaş" anlamına gelir.

Hadis ve siyer âlimlerinin kabul ettiklerine göre asker sayısı az veya çok olsun, savaş için yahut başka bir maksatla hareket edilsin, çarpışma vuku bulsun veya bulmasın Hz. Peygamber'in bütün seferlerine *gazve*, bir sahâbinin kumandası altında gönderdiği askerî birliklere de *seriyye* denilir. Bazı ilk dönem İslâm tarihçileri Resül-i Ekrem'in bizzat katılmadığı seferlere de *gazve* adını vermişlerdir. Meselâ *es-Sîretü'n-nebeviyye* adlı eseriyle meşhur olan İbn Hişâm, Hz. Peygamber'in katılmadığı Mûte seferine muhtemelen kelimenin sözlük anlamından hareketle *gazve* demiştir

(IV, 15-30). Taberî de kelimeyi Resül-i Ekrem'den sonra yapılan bazı savaşlar için yine sözlük mânasında kullanmıştır. Meselâ 31 (651-52) yılındaki Zâtü's-savârî Savaşı'na *Gazvetü's-savârî* adını vermiştir (*Târîh*, IV, 288).

Vâkıdî ve İbn Sa'd'a göre Hz. Peygamber'in emir ve kumandasında yirmi yedi *gazve* gerçekleştirilmiştir (*el-Meğâzi*, I, 7; *et-Tabakât*, II, 5-6). Bu sayıya, Hayber *Gazvesi*'nden dönülürken Vâdikurâ'da meydana gelen çarpışmalar da dahildir. Bu çarpışmaları *gazve* olarak kabul etmeyenlere göre ise sayı yirmi altıdır. İbn Sa'd Hz. Peygamber'in *gazvelerini* şöyle sıralar (*et-Tabakât*, II, 5-165): Ebvâ (2/623), Buvât (2/623), Bedrül-ülâ-Sefevân (2/623), Zül'uşeyre (2/623), Bedir (2/624), Benî Kaynukâ (2/624), Seviğ (2/624), Karkaratülküdr (3/624, 2. yılda meydana geldiğini söyleyenler de vardır), Gatafân (3/624), Benî Süleym (3/625), Uhud (3/625), Hamrâülesed (3/625), Benî Nadir (4/626), Bedrülmevid (4/626), Zâtürrikâ (5/626), Dümetülcendel (5/626), Müreysi (Benî Mustalîk) (5/627, 6. yılda mey-

dana geldiğini söyleyenler de vardır), Hendek (Ahzâb) (5/627, 4. yılda meydana geldiğini söyleyenler de vardır), Benî Kurayza (5/627, 4. yılda meydana geldiğini söyleyenler de vardır), Benî Liyhân (6/627), Gâbe (6/627), Hudeybiye (6/628), Hayber (7/628), Mekke'nin fethi (8/630), Huneyn (Hevâzin, 8/630), Tâif (8/630), Tebük (9/630).

Gerek strateji ve harp taktikleri, gerekse dinî ve siyasî sonuçları bakımından büyük önem taşıyan Hz. Peygamber'in *gazvelerinin* amacı küfür ve bâtılın zulmünü ortadan kaldırmak, İslâmîyet'in yayılmasına engel teşkil eden unsurların tahakkümüne son vermek, yeryüzünde Hakk'ı yüceltmek, fitne ateşini söndürmek, insanları maddî ve mânevî baskılardan kurtarmak ve İslâmî gerçekleri onlara duyurmaktır. "Kendileriyle savaşılmalara zulme uğradıkları için harbe müsaade edilmiştir" (el-Hac 22/39); "Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın" (el-Bakara 2/190); "Herhangi bir fitne kalmayınca ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla çarpışın" (el-Bakara 2/193) meâlindeki âyetlerden bu hususlar anlaşılmaktadır. Resül-i Ekrem müslümanlara düşmanla gereksiz yere vuruşmayı değil, şartlar oluşup da savaş kaçınılmaz hale gelince sabredip direnmelerini tavsiye etmiştir (Buhârî, "Cihâd", 112, 156; Müslim, "Cihâd", 19, 20).

Araplar İslâm'dan önce çöl hayatının ağır şartlarını yağma ve baskınlar için bir sebep gibi görürler, bundan dolayı kabileler arasında sık sık savaşlar meydana gelir, kan döküldükten sonra da intikam duygularıyla kan davaları başlardı. Câhiliye devrinde yapılan savaşlarda Araplar çocuk, kadın, yaşlı, hasta demeden hasımlarına acımasızca saldırır, esirleri çok defa işkence ederek öldürür, çocukları ok atmak için hedef tahtası gibi kullanır, esirlerin organlarını kesip gerdanlık yaparak kadınlarının boyunlarına iftiharla takarlardı. Bunların hepsini kaldıran Hz. Peygamber, *gazvelerinin* hedefini "Allah'ın adını yüceltmek için cihad" olarak belirledi ve bu düşünceyi Hayber *Gazvesi*'ne kadar peyderpey yerleştirdi. Bu savaşta çıkarken ashabınca ganimet için değil Allah için savaşacak olanların ordusuna katılabileceğini söyledi. Düşmanların çocuk ve kadınlarının, savaşa katılmayan yaşlı, hasta ve din adamlarının öldürülmesini, hayvan-

Bir *gazveyi* tasvir eden minyatür (*Siyer-i Nebi*, IV, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. T. 1924, vr. 413*).

